

Folkevennen.

Et Tidskrift

udgivet af

Selskabet for Folkeoplysningens Fremme.

Fjortende Aargang.

(Hermed 3 Tillægshæfter og 1 Extra-Hæfte.)

Kristiania.

P. L. Wallings Bogtrykkeri.

—
1865.

I n d h o l d.

	Side.
Nogle Meddelelser om Diaconissegjæringen i ældre og nyere	
Tid	1—24, 177—194
Fra Finnmarken, af Katechet Borgen	24—50, 224—232
Oplysningsbestræbelser for Finnerne, efter Meddelelser fra	
Lensmand Hinberg	422—427, 450—455
Om Sultføding og Fo'rnød, af Gaardbruger Nyhuus	106—129
Det engelske og det norske Bibelselskab, af Udg.	130—145
Det Norske Arbeide — Nordlandsbaaden, af Udg.	146—163, 194—217
Det Norske Arbeide — Listerbaaden, af samme	273—293
Lidt om Opdragelse og Undervisning, af Kristensen,	
Præst	217—223, 299—305
Folkeoplysningen og Folkevennen, ved Udg.	243—255
Om Rigets Jordbrugsforholde, af Sagfører	
Heherdahl	305—321, 389—407
En Husmandsfamilie. Ved en Dame	369—389
Synd og Nød, af t	433—443
Lidt om de gamle Mexicanere (meddelt)	456—467
Lidt fra Oldtiden, ved Udg. (I Bryggesten. II en Baad fra	
Oldtiden)	322—335
Bygningsstykke, ved samme	50—58, 408—414, 443—449
Arbeidsvæsen, ved samme (XIII. Uppstadgogn. XIV. Strikke	
Strømper. XV. Industri-Udstillingen i Stockholm 1866.	
XVI. Fiskeri-Udstillingen i Bergen. XVII. Den Norske	
Husflid (Indbydelse)	59—80, 233—236, 414—422

Lidt fra Oldtiden.

Bed Eilert Sundt.

I. Brygge-Sten.

Det var i 1851. Jeg var paa Hedemarken og spadserede en Dag hen over Marken. En gammelagtig Husmand stod i Arbeide. „Hvad er det for Sten?“ spurgte jeg og pegede paa et Sted paa Ageren, som var halvt skjult af Smaa-Sten, næve-store. „Na, det er Brygge-Sten.“ „Brygge-Sten?“ „Ja, Kofe-Sten.“ „Kofe-Sten?“ „Ja, som de kofte med, naar de skulde brygge — i den Tid, de ikke havde Malm-Bryder.“

Siden spurgte jeg Andre. Hver Bonde vidste om disse „Brygge-Sten,“ og Nogle kunde forklare lidt bedre.

Naar der skulde brygges i gamle Dage, plumpede man glohed Sten ned i et Trækar med Vand, og dette blev dermed opvarmet. Det var almindelig Rampe-Sten (Kullesten, som der er mange af i Jorden her i Egnen, og som kommer frem under Rydnings-Arbeidet). Ved den pludselige Afkjøling sprang Stenen itu, og Stykkerne kastedes ud paa en Dynge nær Ildhuset, som andet unyttigt Affald. Man finder saadan Dynge omtrent paa hver gammel Gaard; nu er der forlængst groet Græs over; men at der er Bryggesten, det viser sig, naar der graves i Grunden, f. Ex. naar der skal lægges Grundvold til et Hus. Mangt et Hus staar nu paa Brygge-Stens Grund. Og i den senere Tid har man ofte kjørt Dynge bort og fyldt den paa Ageren; thi den brændte Sten er tildels smuldret, og det derved fremkomne Grus har man fundet gjør god Virkning paa Agermulden.

Da jeg hørte om dette, havde Oldforskere i Danmark netop opdaget de mærkelige „Kjøkkenmøddinger“ fra

Stenalderen, og her havde jeg jo noget Bignende for mig, nemlig Affalds-Dynger fra Ildhusene i en fjern Fortid.

Vistnok vidste ingen Bonde at sige, at man mellem Stenene havde fundet saadanne andre Sager, som jo pleie at blive udkastede fra et Ildhus eller Kjøkken, saasom Kul og Aske, Kjøbben, Potteskaar, Brudstykker af Redskaber. Men selv fandt jeg baade Kul og et stort Ben i en Brygge-Stens Hob, som var brugt til at fjerne Veifuld af, og som derfor var gravet i, saa der stod frem som en Bæg af over Mands Høide: her saa jeg Kul i smaa Lag fast overalt, og Benet, som var over et Kvarter langt, stak frem mellem Stenene dybt under D yngens nuværende græsbevorede Overflade.

Alt dette mindedes jeg om igaar (den 27de Juli 1865), jeg besøgte den skønne og anseelige Gaard Huseby i Stange, gammel Kongsgaard. Nils Huseby, en af de forstandigste Bondemænd og over 80 Aar gammel, kjendte og stadfæstede min Forklaring, den han havde hørt som et Sagn fra de Gamle, og hans Sønner fulgte mig omkring paa Gaardspladsen og viste mig selve Brygge-Stenen, paa et Sted, hvor der var gravet*), og de pegede paa en Strækning af 8 til 10 Maal, som var eller havde været bedækket med et Lag, der paa sine Steder var tre — paa fjerde Alen dybt.

Vi fortalte os i Gissninger om, hvad Tidsalder disse Brygge-Sten vel skrev sig fra, og hvor lang Tid der vel maatte til, for at en saa uhyre Mængde Sten kunde være bleven brugt.

Med Hensyn til det første Spørgsmaal vilde det være af Interesse, om der kunde findes Levninger af Red-

*) Ved dette fornyede Eftersyn lagde jeg Mærke til, at mange af de skarpfantede Smaa-Stene vare afrundede og glatte paa den ene Side og ujevne for Resten, ganske som de maatte være, naar de skulde være Brudstykker af itu-sprufne Rullestene.

skaber spredte mellem Bryggestenen. Vare de af Jern, saa vidnede de om Jern=Ålder; vare de af Sten, saa blev man kanske nødt til at tænke sig, at vi her havde Mindesmærker for os fra samme Tid som hine danske Kjøkken=Moddinger, fra Sten=Ålderens nemlig.

Jeg gjætter snarest paa Jern=Ålder. Og herimod maa ikke indvendes, at i den Tids=Ålder havde man jo Gryder, dels af udhulet Sten, dels af smedet Jern. Disse vare nemlig smaa og kunde i det høieste bruges til Madkogning, medens den Maade med opbedet Sten sagtens brugtes, naar det gjaldt om at opvarme større Mængder af Vand.*)

Og med Hensyn til det andet Spørgsmaal, kan man vistnok i hvert Fald antage, at denne tarvelige, men ellers findrige Maade har været brugelig i Aarhundreder. Alligevel vilde det ikke været godt at begribe, hvorledes de Gamle skulde have faaet ophobe saa store Mængder, som Exemplet fra Huseby viste os, dersom det kun skulde været Levninger eller Mindesmærker efter Oldebrygningen; thi der brygges jo kun engang imellem. Men det er rimeligt,

*) Ved atter og atter at tænke over Sagen, finder jeg det rimeligt, at denne Brug af Bryggesten vistnok har begyndt i en meget fjern Fortid, i Hedenold, men at den har vedvaret til temmelig nær Nutiden eller til den Tid, da den Opfindelse blev gjort at støbe Gryder af Malm. Men den Opfindelse er neppe mange Hundrede Aar gammel, ligesom Opfindelsen med Kaffelovne.

Almuens Sagn om Bryggestenen er da maaske opkommet, ikke, som jeg først troede, ved en rimelig Gissning om disse Stenhobes Tilblivelse, men ved sammenhængende Overleverelse fra Slægt til Slægt alt fra den Tid, da den gamle Brug endda var i fuld Gang, ligesom der selv her paa Østlandet er en endnu ikke ganske udslættet Erindring om den Tid, da man istedetfor Kaffelovn eller Storsten ikke vidste af andet Ildsted end en Aare midt paa Gulvet, med tilhørende Røghul i Taget. Aaren og Bryggestenen har maaske fulgtes ad.

at man i hine gamle Dage har brugt at varme Vand til Drikke for Kreaturene, ligesom endnu, og der har da hele Vinteren igjennem været en daglig Bedrift i Ildhuset, som har forøget Dyrngen.

Det har været stort Besvær og tungt Slæb at fuge paa den Maade. Meget Ved skulde fjæres til Gaards og hugges op — mere end der behøves nu, man har passende Kogekar —, og det var et varmt Arbeide at rage de glohede Stene frem og løfte dem op i Karret.

Dette Besvær har Snorre Sturlesøn og de andre gamle Skribenter ikke talt om — det jeg veed —. De have muligens selv været Vidne til det, men have da sagtens betragtet det som Noget, der ikke kunde være anderledes, og som alle Mennesker kjendte til, saa det har ikke faldet dem ind at gjøre det til Gjenstand for Beskrivelse.

Men saaledes er der Meget, som de gamle Bøger ikke melde noget om, og Bryggestenen er et Bidrag til at forstaa noget af dette Meget.

Overgang jeg nu ser en Bryggestens-Haug, ser jeg i Aanden den lange Række af Fremskridt og Forbedringer i det menneskelige Arbeide og i Arbeids-Klassens Kaar, fra Oldtidens store Simpелhed og Tarvelighed og Møie til Nutidens mange Opfindelser og bekvemme Indretninger.*)

*) Bryggestenen hører til Bedriften i Ildhuset. Enhver Rettelse i denne Bedrift kommer væsentlig Kvindeskønnet til Gode. I hin Tid havde Karlene fanst saa fuldt op at gjøre med at fjære Ved, at Kvinderne maatte hjælpe til med at fløve den. Det kom da dobbelt vel med, at man omsider kom efter en Maade at fuge paa, som baade var mere letvint og bekvem i sig selv, og som ikke krævede saa meget Ved.

For nogle Aar siden besaa jeg et nyt og usædvanlig stort og bekvemt Fæhus paa en Gaard i Østerdalen, og ikke mindst fornøledet det mig at se den nye Indretning med en Vandledning, som befriede Budeterne for det Arbeide at bære den Mængde Vand fra Brønden. Siden blev jeg opmærksom paa,

Fra 1851 af har jeg faret vidt ud over Landet, og jeg kunde indsamlet meget fuldstændig Oplysning om, hvorvidt Brygge-Sten kjendes i andre Egne eller ei. Men jeg har dog ikke havt Lov til at skjænke deslige Sager ret megen Opmærksomhed. Nu kan jeg kun sige, at paa Thoten skal det være ligesom paa Hedemarken, og at jeg synes at erindre, at man ogsaa kjender Brygge-Sten i Faaberg, i Elverum (Hernæs-Bygden) og i Rensdalen.

Det synes jo ellers rimeligt, at paa den Tid, da man paa Hedemarken brugte at fuge med ophedede Stene, har man maattet hjælpe sig paa samme tarvelige Maade paa andre Steder i Landet og vel ogsaa i andre Lande med.

at det gaar som en Mode gennem Dalen, at hver Gaard, som kan, ogsaa skal have sin Vandledning. Dette maatte vel fornøle mig, som saa ofte havde hørt Husmandskoner beskrive, hvorledes de tilbøls havde ligget vaagne om Nætterne af Bærf i Armene efter Vandbæring om Dagen, i den Tid de vare Tjenestepiger paa de store Gaarde.

Men ligesom man nu for Tiden holder paa at indføre denne Forbedring i Stellet, saa var der en Tid (hvem siger, hvor længe siden?), da først En begyndte og saa en Anden tog efter og tilsidst omtrent hver Mand fik gravet de dybe Brønde med Vippestænger, som man nu ser langs Glommen f. Ex. i Elverum. Før gik man sagtens simpelt hen til Elven efter Vand — men hvilket Besvær da mod nu!

Sine Vandledninger høre som sagt til Nutiden, og selv disse Brønde høre vist ikke til Oldtiden. Jeg nævner dem alligevel her, som Exempler paa en Fremadstræben, der i sammenhængende Række har strakt sig alt fra Oldtiden af til denne Dag. Uden saadan Sammenhæng med Nutiden havde Oldtidsvidenskabens mindre Interesse. Idet denne Videnskab viser os den tilbagelegte Tilstand af Ringe, saa vi Syn for hvad det menneskelige Arbejde har virket og udrettet gennem Tiderne — smaat for hver Dag, men altid noget og tilsidst meget.